

אור של חיה - מהו גדר הברכה עליו

צריך ביאור דמשמע מפשטות הגמ' שהיה מקום לומר שאין לברך על אור שהודלק בשבת בשביל חיה, וקשה מדוע לא יברך עליו הרי אין זה אור של מלאכת עבירה. ונראה שלפי מה שביארנו בגדר מלאכת עבירה, שאין זה משום העבירה, שהגוי אינו עובר עבירה, אלא הוא אור שאינו חשוב משום שאין אפשרות לישראל לעשות בו אלא מלאכת עבירה, יש לדון שאף באור של חיה, הרי אין לישראל שימוש בו, כיון שהשבת איננה זמן של עשיית מלאכה. קמ"ל שעצם זה שהנר משמש את החיה לפיקוח נפש זוהי חשיבותו ולכך מברך עליו. והבן.

גזרה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון

עבירה אין לו חשיבות שאין בו צורך לישראל. ובכדי שתחזור חשיבותו אליו צריך לעקור אותו ממצבו הראשון. וזה על ידי שמדליק ישראל מנכרי או אפילו נכרי מישאל. אך נכרי מנכרי קבעו חכמים שאין ניכרת העקירה, ולכך בנכרי נחשב כמו נכרי ראשון ועמוד ראשון שאין בו חשיבות.

גם במקום שיש בו הודאה ושבח לקב"ה וסברו שאין לבטל את בית המדרש אף בשביל זה. ואיך סברו, דכיון דיש בו שבח לקב"ה יש לבטל את בית המדרש לשם כך. וביסוד המחלוקת נראה, שהנה עצם לימוד התורה הוא דבר שיש לבטלו לשם מצוות. אמנם יש לדון האם יש לבטל לימוד של ברוב עם בשביל מעלה אחרת של ברוב עם. שיש מקום לומר שאין לבטל תורה אלא בשביל עצם המצווה ולא בשביל מעלה במצווה. וכאן לא מבטלים את עצם הלימוד אלא מעלה בלימוד.

היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח

צריך ביאור כיצד יכול לברך אם אינו רואה את מקור הריח. הרי בכל הברכות מברכים על חפץ מסוים, וכאן כיצד יכול לברך כאשר אין החפץ לפניו. ונראה דכיון דברכת הריח נלמד ממקום אחר, דכל הנשמה תהלל יה - ואי אפשר ללומדו מן הסברא דאסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה, כיון שאינו מחסר את החפץ או שאין ההנאה נכנסת בגוף, וכיון שצריך לברך על הנאתו, לכך אתי שפיר שמברך גם כשאין החפץ לפניו.

כי היכי דנרחו אינשי ונזבון

צריך ביאור, דמה שאנשים מריחים אינו להנאת ריח, אלא לבדוק האם הריח טוב, אם כן מדוע נחשב ריח שנעשה להנות. ונראה

שמה שמביא את האיש לקנות איננו הבדיקה שהריח טוב אלא מה שנהנה מן הריח. וכשאדם נהנה זה גורם לו לקנות עוד.

נג ע"ב - הערות ע"ס הדף

מי שאכל ושכח ולא בירך - ועקר למקום אחר - ביאור מחודש בפלוגתא דבית שמאי ובית הלל

ה] מבואר שהתלמיד שבירך במזיד כבית הלל אכלו אריה, וצריך להבין כיצד יתכן שעל הידור דרבנן יארע לו כך, הרי לא משמע שהלך לעשות איסור אלא סמך על בית הלל גם במזיד, ואף שאמרנו לעיל שלבית הלל לא נאמר דין זה במזיד, התלמיד היה סבור שגם במזיד נאמר, ואם כן מדוע ארע לו כך שאכלו אריה.

ו] רבה בר בר חנה היה בשיירא וחזר לחומרא, והדבר תמוה וכי משום חומרותיו האישיות של רבה בר בר חנה צריך להטריח את כל השיירא.

נראה לבאר שבאמת יסוד הדין שצריך לברך במקומו הוא משום שעדין נחשב המקום מקום אכילתו, ויש לברך לכוי"ע

תמוה הרי אין כאן שאלה של איסור והיתר, אלא שקבעו חכמים שאין לברך על של נכרי, אם כן מדוע צריך לחשוב שמא הוא עמוד ראשון. ונראה שאין כוונת הגמ' לומר שהוא גזרה אלא שכיון שכל הטעם שאין לברך על של נכרי הוא משום שאינו חשוב. וכמו שביארנו שכיון שלא שבת ממלאכת

היה מהלך חוץ לכרך וראה אור

מבואר שהוקשה לגמ' מדוע לא נקטה הברייתא מחצה על מחצה. וקשה שאין זה הדרך לדעת בדיוק כמה נכרים וכמה ישראלים יש. ונראה שקושיית הגמ' היא שמשמע מפשטות הדברים שבכדי לברך צריך רוב ישראל מוחלט וברור, ומאיך משמע שאין לברך רק כשיש רוב נכרים ברור. ומחצה על מחצה הינו כשאין מבורר מיהו הרוב. ואמנם היא גופא צ"ב במה תלויה השאלה מה הדין במחצה על מחצה. ונראה דהנה ביארנו שכל הטעם שאין לברך על של גויים אין זה איסור אלא שאינו חשוב. ויש לדון האם היותו של גוי מפקיע את חשיבותו ובכדי להחזירו לחשיבותו סגי שאין זה ודאי של גוי, או שמא אדרבה גוי הוא העדר חשיבות, ובכדי ליצור חשיבות צריך שיהיה בפשטות של ישראל. ומסיק שאפילו במחצה על מחצה אפשר לברך שאין צריך לברר שהוא של ישראל אלא סגי במה שיש בו צד ישראל בשביל לברך עליו. ולפי זה נראה שגם במקום שיכול לברר אין צריך לברר. שאין כאן שאלה של איסור והיתר אלא של חשיבות. כלומר כל מצב שהוא בערך ואין בו רוב מוחלט סגי ביה בכדי לברך. ולפי הצד שצריך רוב ישראל צריך רוב מוחלט שהפשטות תהיה שהוא של ישראל.

ברוב עם הדרת מלך - ביטול בית המדרש

תניא נמי הכי של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש - צריך ביאור, דמה מסייע בזה, הרי נחלקו רק במקום שכנגד זה יש ענין אחר של ברוב עם, אך מהן הענין לומר "מרפא" ברוב עם. ונראה שהיו מחמירים בביטול בית המדרש

א] מה פשר טענתם של בית שמאי וכי מי ששכח ארנקי בראש הבירה ודאי יחזור. הרי אם צריך לחזור יחזור לברך ואם לא מה באים להוכיח מארנקי?

ב] מה טענתם של בית הלל, וכי מי שירד מן הבירה יחזור ויעלה? הרי אם באים להוכיח את טענתם שאין מחוייב לברך במקומו, מה באו להוכיח מזה.

ג] כיצד יתכן שבעוון חזרה למקומו יאכלנו אריה, וכי כל כך חמור הוא חטא זה שמברך במקום אחר.

ד] מבואר בתחילת הסוגיא שבמזיד כו"ע מודו שיחזור למקומו ויברך, וצריך להבין, מה פשר הסברא בזה, הרי אם לבית הלל אין להקפיד על ברכה במקומו, אם כן מדוע יקפידו במזיד. ולא משמע שהוא מדין קנס.

במקום אכילתו. שכשם שאכל בקביעות, אף הברכה צריכה לקבל חשיבות שתהיה במקום קבוע ולא מזדמן. **ולכך** אם יצא ממקומו, אין זה נחשב **עקירת** מקום משום שעשוי לחזור למקומו.

ולפי זה נראה לומר דבר חדש, שהיוצא בשוגג לדעת בית הלל שאין צריך לחזור הוא משום שנעקר ממקומו, וכעת אין המקום הזה נחשב עוד למקום אכילתו, ואם חוזר אין זה אלא שטות. ובהמשך נבאר את ענין התלמיד שחזר. **מזיד** שחייבוהו בית הלל לחזור פירושו, שיצא מתוך ידיעה שצריך לברך ולכך אין זה נחשב שעקר את מקום האכילה, מכיון שעדין מקומו קיים. אך מי שיצא בשוגג יש מקום לומר שנעקר מקומו משום שלא ידע שצריך לברך, ולכך אין מקומו חשוב עוד.

ואם כן יצא לנו, שדעת בית שמאי היא, שהטעם שצריך לחזור למקומו לברך הוא משום שגם כשיוצא בשוגג עדין דעתו על כך שיחזור למקומו.

ולפי זה מובן היטב מה שאמרו בית שמאי, וכי אם שכח ארנקי לא יחזור? אין כוונת בית שמאי לומר שהברכה חשובה לא פחות מארנקי, אלא לומר שגם בשוגג אין מקומו הראשון נעקר, משום שהברכה חשובה דיה בכדי לקבוע **בדעתו** שעדין לא נעקר המקום.

ובית הלל משיבים להם, וכי מי שירד מן הבירה, כלומר שעזב את מקומו, דעתו עוד לחזור? הרי אין דרך לחזור למקומו ולכך נעקר.

ולפי זה יצא לנו דבר חדש, שמה שבמזיד יחזור למקומו, לא מדובר שהוא רשע, אלא שיצא מתוך ידיעה שצריך לחזור, ובזה לא עקר ממקומו. וכיון שלא נעקר מקומו, עדין צריך לחזור.

ומאי שנא יונה וכו'

נראה שרבה בר בר חנה סבר, שאף שמעיקר הדין אינו צריך לחזור כיון ששכח, הרי נמצאים הם בשיירא, וצריכים הגנה מיוחדת מן המזיקים השודדים וחיות רעות, ולכך סבר שיש להזדר יותר בברכת המזון. ובזה מבואר היטב מה שהזכירה הגמ' שהיונה כנפיה מגינות עליה. הינו שהמצוות לא רק שאינן מזיקות אלא מגינות. וכן נראה שכך הוא הפשט בלישע בעל כנפים בגמ' בשבת מט. שאמר על התפלין שהם כנפי יונה, והינו שסבר שלא רק שיש להסתכן על התפלין, אלא התפלין הם אלה שמגינות עלינו, ואין לוותר עליהם בשעת הסכנה.

עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו

של שובע, אלא הברכה היא **על האוכל שבמעיו**. שמברך על האוכל של הקב"ה שנמצא במעיו ומחיה אותו.

ואם כן יש לומר שכאשר האוכל מתעכל אין זה אומר שאינו מרגיש את קיומו אלא שהאוכל כבר איבד את צורתו לגמרי ונתרסק ונתכלה על ידי המיצים אך תועלתו עדין קיימת לאורך זמן. וסובר ר' יוחנן שכל זמן שהאוכל בעין יכול לברך עליו.

אמנם ריש לקיש אית ליה, שברכת המזון אינה על האוכל שבמעיו אלא על הסעודה. והלחם מסמל את הסעודה ולכך כל זמן שהוא **צמא** מחמת האכילה נחשב שהוא באמצע **הסעודה**. והמגן אברהם כותב להלכה שבסעודות גדולות אם ממשיך אפילו רק לשתות יכול לברך. ואף שאינו פוסק כריש לקיש, מכל מקום מהני מה שרוצה להמשיך לשתות כהמשך של הסעודה לכולי עלמא. ואפשר לומר זאת בכמה גוונים.

נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש מהו השיעור האם השיעור הוא כל זמן שאינו רעב או כל זמן שיצמא מחמת אכילתו.

והנה יש לדון באיזה רעב מדובר, לדעת ר' יוחנן. שהרי כיצד אפשר לומר שלאחר שבעים ושתיים דקות מתחדש רעב. הרי דרך אדם היא לאכול לאחר כמה שעות. עוד צריך ביאור במה נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש. עוד צריך ביאור מדוע אין יכול לברך לעולם הרי כבר חל עליו חיוב לברך ברכת המזון ומה יפקיע את הברכה.

בגמ' בדף מט מובא שיש מקום לומר שברכת הלחם היא דאורייתא משום שאם כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן, וקשה מהו הקל וחומר שרצו ללמוד. הרי שובע הוא ענין אחד וחפץ הוא דבר אחר.

ונראה לומר שבאמת ברכת המזון אינו מברך על כך שיש לו תועלת מן האכילה שיש בה ויטמינים וברזל הנותנים הרגשה

נמצא שיש כאן מחלוקת אם מברכים ברכת המזון על הלחם או על הסעודה.

וכיוצא בו אפשר לבאר עוד שתי מחלוקות שנחלקו בהם התנאים בענין ברכת המזון. **א** נחלקו התנאים האם מברכים ברכת המזון על שבעת המינים או דלמא רק על לחם. ב] לדעת ר' עקיבא אית ליה שאפילו אכל שלק והוא מזונו מברך אחריו ברכת המזון, ונראה לומר כך, דהנה אם נאמר שהחיוב של ברכת המזון הוא על הלחם אם כן אתי שפיר שאפשר לברך גם על שאר המינים אך אם הברכה היא על הסעודה אין המינים נחשבים סועדים אלא ממתקים. **וכן** איפכא, באכל שלק והוא מזונו כיון שקבע עליו סעודה צריך לברך שלוש ברכות. כיון שברכת המזון נתקנה על הלחם. ואף שאין המחלוקת תלויה לגמרי זה בזה דהא לדידן בעינן שני התנאים גם שיהיה לחם וגם שיקבע עליו סעודה. נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש מהו העיקר בחיוב הברכה האם הסעודה או הלחם החשוב שבאלוהיים שבלעדיו אי אפשר להתקיים.